

گزارش صبا از پژوهش‌های موسیقی در تعزیه

تعزیه هنری که تجدید را بر

در محله‌هایی به نام تکیه برگزار شد اصطلاح تکیه در ایران برای امکان مراسم سوگواری دسته جمعی به کار می‌رفت. شخصیت‌های تعزیه به سه دسته تقسیم می‌شدند؛ اولیا، اشقیبا، اشخاص فی مابین. از نظر دیدگاه موسیقایی در مجالس تعزیه استفاده از شیوه‌های نقالی، برخوانی و شاهنامه خوانی متداول بوده، این شیوه‌ها با فن صدا و سخنوری و دانش قدیمی و سنتی همراه بود که همواره بهترین مضامین را با بهترین بیان نقل می‌کردند. تعزیه خوانان عمدتاً کسانی بودند که صدای گرم و خوش داشتند و آگاه به فن آواز خوانی بودند. انواع تصانیف در قالب پیشواز نوحه مرثیه مصرف‌خوانی و مرکب خوانی از تکنیک‌های فرم‌های آوازی هنر تعزیه است. تعزیه خوانان جهت انتقال و القای دقیق حس خود از تمام امکانات و داشته‌های موسیقی ایرانی استفاده می‌کردند، در واقع آنچه که مهم بود تطبیق داستان تعزیه همراه با تکنیک‌ها مقام‌ها و گوشه‌های موسیقی ایران بود. بدین ترتیب موسیقی تعزیه در هر منطقه با تنوع و سبک‌ها و پیدایش فرم‌های ممتازی مواجه گردید. از آنجا که واقعه عاشورا و حرمت امام حسین (ع) در بین شیعیان از اهمیت خاصی برخوردار بود مردم سعی در به یاد داشتن مراسمی که در شأن ایشان باشد اقدام می‌کردند و این باعث شد تعزیه به عنوان هنر مذهبی در دل مردم روز به روز رشد کند و باعث پیشرفت‌هایی از لحاظ موسیقی و نمایش و دیگر اجزای این هنر شود.

موسیقی در تعزیه

موسیقی در تعزیه به دو شکل آوازی و سازی وجود داشته است. موسیقی سازی تعزیه ابتدا به صورت استفاده از طبل و شیپور و به

روستایی و شهری هیچ مرزی میان صورت‌آزلی و انسان ثروتمند و فقیر، فرهیخته و ساده، تماشاگر و بازیگر باقی نمی‌گذارد، بلکه هر یک شریک و غنا بخش دیگری است. چلکووسکی که اولین کنفرانس درباره تعزیه در ایران را در سال ۱۳۵۵ برگزار و همچنین انتشار مقالاتش در قالب کتاب تعزیه: آیین و نمایش در ایران، به جهت کوشش برای معرفی تعزیه در عرصه جهانی و تحقیق درباره مراسم سوگواری محرم شیعیان از جمله مهم‌ترین فعالیت‌های او به شمار می‌روند می‌گوید: از نظر نشانه شناختی، این هنر بر پایه نمایش و موسیقی استوار است. تعزیه به لحاظ اینکه دارای آواز و ساز به همراه رنگ و لباس و ابزارهای نمایشی است بعنوان هنر ناب تلقی می‌شود و نمایشی است که با تکنیک شبیه‌خوانی دارای هویت ملی بومی است. تعزیه در آغاز دوره اسلامی سوگواری ساده‌ای از وقایع کربلا بود.

جریان بانی تعزیه در ایران

تعزیه‌خوان‌ها نقالان قهوه‌خانه‌ای بودند، که سخنان‌شان تنها به نقل صریح و یکتواخت تک خوانی‌های تکراری، طولانی و اشعارشان ساده و آکنده از عبارات مجاوره‌ای بود. این اشعار بصورت کم وزن سروده می‌شدند و گاه اصلاً دارای وزن نبودند. تعزیه در جریان تکامل خود از شبیه‌خوانی محض به نمایش مفصل و پیچیده پیرایه‌های قابل ملاحظه‌ای به خود گرفت که از کیفیت اپراگونه آن کاسته و به جنبه‌های تئاتری و نمایشی آن افزوده شد. تعزیه نویسان همبستگی و وحدت میان موسیقی و نمایش را با انتخاب دقیق شعر انجام می‌دادند. در واقع رابطه بین شعر و موسیقی همراه با نمایش الزامی بود. کم‌کم تعزیه‌ها

روزهای گرماگرم اربعین است. یادسیدالشهدا دل همه ما را روانه آن کعبه دلپایی کرده است که سیل خروشان جمعیت از اقصی نقاط جهان به سویش روانه‌اند. جمعیتی که آرزوی کردیم کاش ماهم یک تن از آن بودیم. تک نوایی از آهنگی عظیم که صدای بلند آن گوش جهان را پر کرده است. موسیقی که برای جاری شدنش در هر نقطه از دنیا نیاز به ترجمه ندارد. این اعجاز موسیقی است که آن را به والاترین هنر بدل کرده است. در این شماره با نگاهی به مقاله ندا دهناد، کارشناس ارشد پژوهش هنر و همچنین پژوهشی از امیر آذر وستا نویسنده و بازیگر تئاتر به بررسی تاثیر و رابطه موسیقی با هنر آئینی تعزیه پرداخته‌ایم. در ادامه با صبا، همراه ما باشید.

سمیه خاتون
گفت و گو

تعزیه یا تعزیت؟

تعزیت به معنای تسلی دادن و آرزوی صبر و شکیبایی به مصیبت دیده است. تعزیه عزاداری کردن و واقعه مرگ و شهادت را بصورت نمایشی در آوردن در شبیه خوانی است. در زمان قدیم تعزیت‌ها زمانی بر پا می‌شد که عزیزی از دست می‌رفت یا پدیده‌ای دستخوش قهر طبیعت قرار می‌گرفت. ریشه تعزیت‌ها در ایران باستان مربوط به دو ماجرای غم‌انگیز در سنت ایرانی قبل از اسلام است؛ نخست، یادگار زریر یادگار و دوم نزدیکترین همانندی با تعزیه را در سنن ماقبل اسلام در تراژدی سیاوش می‌بینیم. مراسم آئینی سوگ سیاوش پس از مرگ سیاوش در سراسر ولایت‌های ایران اجرا می‌شد. به طور کلی واژگان تعزیه و تعزیت در زمینه‌های سنت‌های اجتماعی دوره‌های نخست اسلامی به معنی سوگواری گروه‌های سوگواران برای مراسم سوگواری عاشورا و احساس همدردی با عزاداران امام حسین (ع) به کار برده می‌شد، اما تعزیه در دوران اسلامی به معنی روضه خوانی و عزاداری برای هر یک از امامان مخصوصاً برای برپاداشتن مجلس عزاداری امام حسین (ع) است. با نگاه کلی به تاریخ تعزیه بعد از اسلام در قرن چهارم هجری در زمان حکومت آل بویه «معزالدوله» اولین کسی بود که عزاداری عاشورا را رسمی کرد و تعزیه داری آل علی (ع) را مرسوم و معمول ساخت.

تعزیه هنری مختلط از هنرها

موسیقی و نمایش دو مولفه اصلی تشکیل دهنده هنر تعزیه هستند که جنبه‌های نمایشی آن بیشتر نمود دارد. آنچه حائز اهمیت است وجه زبانی و موسیقایی هنر تعزیه است که سبب می‌شود قواعد تجسمی مشترکی بین تصویر و موسیقی شکل گیرد. شناسایی رابطه تاثیر موسیقی ایرانی بر اساس شخصیت‌های نمایشی تعزیه و شناخت انواع دستگاه‌های موسیقی ایران و چگونگی به کار بردن آنها در تعزیت بسیار مهم است. موسیقی در تعزیه به دو شکل آوازی و سازی وجود دارد. هنرمندان تعزیه از دیرباز با شناخت کامل موسیقی دستگاهی و مقامی ایران با توجه به نوع تاثیر آن بر شنوندگان و مناسب خوانی‌ها که در میان ایرانیان مرسوم بوده، توانستند آن را به عنوان یکی از هنرهای مذهبی اعتلا بخشند. در تعزیه از بسیاری از دستگاه‌ها و گوشه‌ها با توجه به نوع نهاد تاثیر آهنگ‌ها استفاده می‌شود. موسیقی و شعر در نمایش تعزیه در دوره قاجار در زمان ناصرالدین شاه اهمیت بسیار پیدا کرد و در این دوره نیز به تکامل رسید. بعد از ورود اسلام به ایران و تحریم موسیقی از سوی روحانیان و فقها، موسیقی در ایران در سه مجرای اساسی تحول یافت؛ نخست موسیقی بزمی، دوم موسیقی عرفانی، سوم موسیقی عامیانه و پس از آن موسیقی مذهبی در ایران بصورت‌های روضه‌خوانی، نوحه‌خوانی، اذان و مناجات تعزیه و شبیه‌خوانی شکل گرفت و هنرمندان تعزیه با شناخت کامل موسیقی دستگاهی و مقامی ایران با توجه به نوع تاثیر آن بر شنوندگان و مناسب خوانی‌ها که از دیرباز در میان ایرانیان مرسوم بوده است توانستند آن را به عنوان یکی از هنرهای مذهبی جلوه‌گر کنند. ساختار تعزیه پیتر جی چلکووسکی، لهستانی تبار، ساکن آمریکا و استاد مطالعات اسلامی و خاورمیانه «دانشگاه نیویورک» معتقد است؛ تعزیه، صحیح‌ترین توصیف از تنها نمایش (درام) بومی ارائه شده دنیای اسلام می‌باشد. او که در سال ۱۳۴۷ با رساله‌ای با عنوان «تاریخ و جنبه ادبی تعزیه» موفق به اخذ مدرک دکترای دانشگاه تهران شد. تعزیه ایران را نمایشی کاملاً آئینی توصیف می‌کند که قالب و مضمون آن از سنن مذهبی ریشه‌دار متأثر است.

این شرق‌شناس، ایران‌شناس و از مشهورترین تعزیه‌پژوهان غیر ایرانی که صاحب آثار و تألیفات بسیاری در باره آیین تعزیه و دیگر آیین‌های شیعی است می‌گوید: این نمایش (تعزیه) اگرچه در ظاهر اسلامی اما قویاً ایرانی است که در اصل از میراث خاص سیاسی و فرهنگی خود ملهم است. ویژگی این نمایش آن است که در صراحت انعطاف را با حقایق کلی در هم می‌آمیزد و با یگانگی ساختن هنر عامیانه